V.O.B.o.W.

nr. 109
februari – maart 2021

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 29, afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

nr. 109
februari – maart 2021

COLOFON

Redactie: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw
Adres: Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Johan Buyse, Roland Frits Coghe, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Ruud Stam, Jos Vanackere, Bert Van der Lingen

Vormgeving: Hendrik Hameeuw, Jozef Goderis.
Foto's en illustraties: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Maria Pype

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2021: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26. Gewone leden € 21. De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12. Zij verschijnen in februari, mei, augustus en november.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 april 2021.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:
Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2021, West-Vlaamse Archeokrant - Jozef Goderis en Jos Vanackere

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of gedeeltelijke overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

V.O.B.o.W. vzw is aangesloten bij Herita: krachtenbundeling Erfgoed Vlaanderen,
Het Forum voor Erfgoedverenigingen en Open Monumentendag Vlaanderen

www.vobow.be

INHOUD

Voorwoord 5

Pijpenmakers in Roeselare in de 19de eeuw en wat vooraf ging 6
J. Goderis

Kleipijpen van Roeselaarse Makelij 13
J. Goderis

Aan de oevers van de Schelde 27
H. Hameeuw

Archeo in de Pers 29

Archeo te Kijk 38

Tijdschriften 43

Boekbesprekingen 46

In memoriam 47

Hernieuwing van het Lidgeld 2021 48

Activiteitenkalender 49

KLEIPIJPEN VAN ROESELAARSE MAKELIJ

Jozef Goderis

Van de 80 pijpenmakers, knechten en vrouwen uit de 18de-19de eeuw die we bij naam kennen uit vorig artikel, zijn een reeks herkenbare pijpfragmenten terug gevonden - in Roeselaarse bodem.
Het betreft bescheiden huisbedrijfjes of wat grotere ambachten met een oven, zoals pijpen – en pottenbakkerij Muylle, gevestigd in de Paterstraat, aanpalend aan de Zwijnsmarkt, (nu Botermarkt) en verder aan de Houtmarkt (nu Polenplein) genoemd.
Van vijf pijpenmakers bekijken we een aantal producten die we bij prospecties en opgravingen in de voorbije decennia konden inzamelen.

1. Borst Bernard (1790-1864) en Borst Francis (1791 -1866)

Beiden pijpenmakers waren gehuisvest in de Ooststraat.

Foto 1 - hielmerk B, initiaal van de familienaam Borst

Foto 2 - Deze pijpenkop met hielmerk B, hebben we gevonden samen met een versierd dun steelfragment bij archeologisch onderzoek op 13 mei 1987, naast de funderingsmuur in de winkel van het pakhuis C. Sercu in de Verwerijstaat

2. David Jozefes (1799-1832) pijpenmaker

Van de familie David wordt alleen de tweede generatie als pijpenbedrijvigheid aangeduid.

David Hilarius Joseph x Deparcq Coleta Genoveva spinster
o 1757 o 1773
x Roeselare 30.07.1794
+ Roeselare 15.01.1803 +

Muylle Joannes x Raeveschot Barbara Theres.
o Rumbeke 1760 o Roeselare 1760

David Theresia tremster
o 1800

David Josephus pijpenmaker x Muylle Florentina pijpenmaakster
o Roeselare 26.02.1799 o Roeselare 11.12.1793
x Roeselare 02.07.1823
+ Roeselare 29.03.1832 + Roeselare 30.12.1869

Foto 3 – afbeelding van een harp op de ketel of pijpenkop, gelinkt aan de bijbelfiguur koning David, bodemvondst in het voorjaar van 1983, bij het verlengen de Grote Ring rond Roeselare tussen de Diksmuidesteenweg en de Brugsesteenweg

Zocht pijpenmaker David om zijn pijpen te versieren, inspiratie op een wapenschild van een abt van Zonnebeke?

In het voorjaar van 1983, bij het verlengen van de grote ring rond Roeselare, vanaf de Diksmuidesteenweg tot de Bruggesteenweg, kwamen bij graafwerken in de buurt van het Sint-Idesbaldus instituut, een zestal versierde pijpfragmenten aan het licht.
Op de linker kant van de pijpenkop staat een harp met een damesfiguurtje met de letter D (David) eronder. Op de rechter kant krijgen we hetzelfde beeld met de drie genoemde elementen: harp, dame en de letter D, maar nu in spiegelbeeld en tekens in reliëf aangebracht (tekening 1). Op de naad van de pijpenkop, nadat de twee zijkanten van de mal aaneen werden gezet, vormde men een fijn bladmotief.

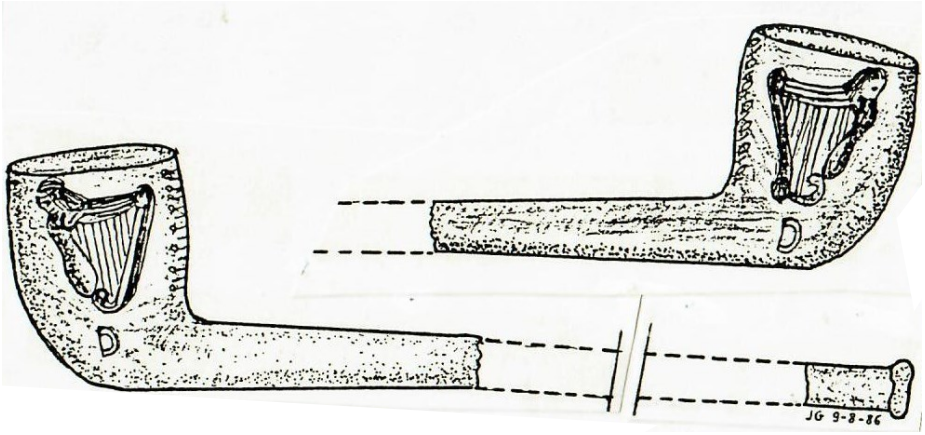

Tekening 1 – Pijp vervaardigd door de pijpenmaker Jozef David

“Melchior David werd tot abt benoemd te Zonnebeke in 1659 (1). Hij was afkomstig van Hondschoote in Frans-Vlaanderen. Hij overleed op 3 januari 1670. Abt Melchior David had twee broers: Judocus David, achtste gemijterde abt van Lo en Joannes David, pastoor van Sint Pieters en kanunnik van Sint-Maertens te Ieper. Melchior had een identiek wapenembleem (tekening 2) als zijn broer Judocus. “*D’azur, à chevron écartelé d’ or et argent, accompagné de 3 harpes d’ or, les deux du chef confrontées*”, aldus pastoor Pil in zijn werk over de geschiedenis van Zonnebeke.

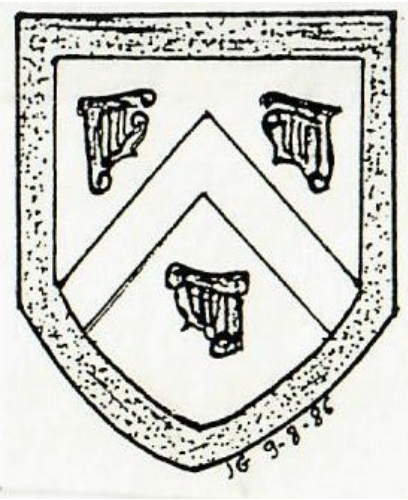

Tekening 2 – wapenembleem van Melchior David, 17de eeuw.

Ik meen een merkwaardige gelijkenis te kunnen vaststellen tussen het wapenschild en de versierde David-pijp, niet enkel betreffende het harp-motief, maar ook in het gebruik van het spiegelbeeld. Het familiewapen kreeg uiteindelijk een anderhalve eeuw later, een nieuwe dimensie.

Foto 4 – zeilboot en anker, gevonden bij het verlengen van de Grote Ring rond Roeselare tussen de Diksmuidesteenweg tot aan de Brugsesteenweg.

In dezelfde context van de David-harp pijp vonden we nog een pijpje met links een zeilboot-driemaster en rechts een anker. Na het indrukken in de mal en afwerken van dit pijpje werd de naad op dezelfde wijze bijgewerkt als de David-harp pijp (arcering, schuine streepjes, kam op de ketelnaad). Datering van de harp en zeilbootpijp: eerste kwart van de 19de eeuw (19a).

3. **Declercq Jerome** (1874-1957) pijpenmaker tot in 1914

Declercq Florimond *pipmaker* x Baillieul Nathalia
o Roeselare 1811 o Roeselare 1807
x 5xber 1847
+ Roeselare 18..

Declercq Auguste *pipmaker*	Declercq Josephus *pijpenbakker*	Declercq Gustav *pijpbakker*
o Roeselare 29.08.1835	o Roeselare 31.08.1836	o Roeselare 03.12.1839
+	+ 1862	+ Roeselare 06.01.1909
x	x Roeselare 24.08.1966	x Roeselare 28 xber 1864
Casteleyn Maria	Raveschot Philomena	Bouquet Stephanie
o Roeselare 24.01.1837	o Roeselare 30.04.1842	o Roeselare 05.05.1840
+	+	+ Roeselare 24.06.1865
		Declercq Jerome *pijpbakker*
		o Roeselare 08.01.1874
		+ Roeselare 21.02.1957

Van de 9 familie-naamgenoten Declercq is Jerome wellicht de jongste.

"Hij woonde in de Leenstraat 58. Soms kreeg hij van de kinderen de roepnaam 'Jerome Pupe'. Zijn vader, Emiel Gustaaf, eveneens pijpenmaker, had wellicht reeds een oven, dicht bij de kop van het kanaal van Roeselare naar de Leie. Deze locatie verdween na W.O.I. De pijpen werden gevormd in een pijpenvorm of matrijs in de Leenstraat en dan met een platte kruiwagen naar de oven gevoerd. De oven moet 3 à 4m hoog geweest zijn, 1m breed en 2 tot 3m diep. Er werd gestookt met hout."

Mondelinge mededeling door Gerard Plets, vroeger onderwijzer in het Klein Seminarie. Hij woonde in de O.-L.-Vrouwestraat 11, te Roeselare, in de buurt van de pijpenmakerij Declercq.

Foto 5a & 5b – steelfragment en pijpenkop Declercq Rouselare, gevonden in 1982 in de Koornstraat, nabij de Rumbeekse Gravier, de Kromme beek en het kanaal van Roeselare en de Leie.

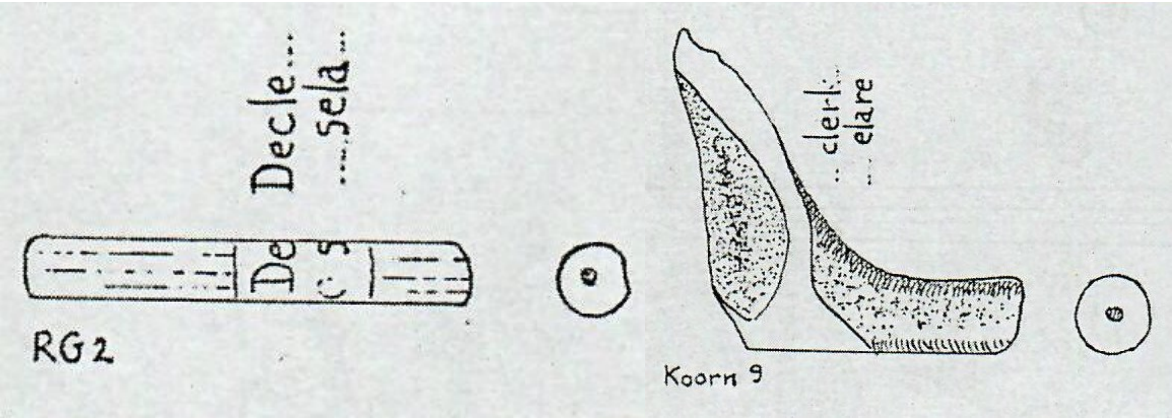

Tekening 3-4 – steelfragment en pijpenkop Declercq Roeselare

Fragmenten met naamstempel: Declercq Roeselare

- wit gebakken steelfragment: lengte 36mm
- naamstempel Decl … sela..
- diameter van de steel: 6-7mm
- diameter van het rookkanaal: 1,5mm
- vindplaats: veld nabij de Rumbeekse Gravier
- gevonden op 20 mei 1982
- datering: eind 19de – begin 20ste eeuw (19d-20a)

Witgebakken pijpenkop met overvloei naar steel

- fragment met licht bruine patina, wat gevlekt; gelakt?
- geglaasd, met agaatsteen behandeld
- naamstempel op de kop, langs de kant van de steel: …clercq …elare …
- diameter van de steel: 9mm
- diameter van het rookkanaal: 1,5mm
- vindplaats: nabij de Kromme beek
- gevonden begin juli 1982
- datering: eind 19de – begin 20ste eeuw (19d-20a)

4. Masselis Guilelmus Judocus (o1787 +) en **Masselis Guilelmus Benedictus** (1816-1904)

Ook in Poperinge: (Tillie W. *Aan de Schreve: Potten – en pijpenbakkers in Poperinge 16de - 20ste eeuw):* Guison Pierre Chretien (1754-1832), Dondeyne Aloïsius (1833-1902), Cornelius Augustus (1833-1902), Dupont Benoit François (1801-1859), in Vlamertinge: Ooghe Arnold.

In Roeselare: pijpenmerken van Masselis Jean en Masselis Josse en Muylle.
Voor alle drie **TD** (Stadsarchief Roeselare SAR nr 253 op datum 29 januari 1819).
Caro p.31: *Ils marquaient ses pipes TD, comme des nombreux autres pipiers.*

Foto 6 – TD pijpen gevonden in 1979 de tuin van de familie Flipts in de Meelstraat te Roeselare. Het merk TD werd lange tijd gebruikt in Nederland (Verzil), Duitsland en England.

5. Drie generaties pijpenmakers Muylle in Roeselare

Muylle Pieter, Jacobus x Jacob Marie-Joanna
fabrikant in pijpen en potten
o Roeselare 05.03.1788 o Menen 1788
+ Roeselare 13.11.1876 + Roeselare 9.2.1857

|

Muylle Pieter x Defoort Joanna Amely
fabrikant in pijpen en potten
o Roeselare 15.06.1818 o Brugge 02.09.1814
+ Roeselare 22.12.1876 + na 1878

|

Muylle Julius x Gryspeerdt Romania
fabriek in pijpen en handelaar in gleiswerk
o Roeselare 2.1.1856 o Ruyselede 30.6.1857
x Roeselare 29.05.1878
+ Roeselare 24.4.1943 +Berchem – Antwerpen 08.03.1925

Muylle Jacob Joseph x Renier Judith
pijpenmaker
o Roeselare 19.01.1795 o Roeselare 1782
x Roeselare 25.09.1822
+ Roeselare 10.3.1867 + Roeselare 23.9.1862

|

Muylle Frederik x Veralleman Theresia
pijpenmaker
o Roeselare 27.9.1830 o Roeselare18.10.1833
x Roeselare 25.05.1859
+ Roeselare 18.11.1880 + na 1880

Foto 7-8 – Twee hielmerken PM en M (parels), gevonden in een perkje ten oosten van het Sterrebos te Rumbeke

Het hielmerk PM zou zijn aangebracht volgens Don Duco (Pijpenkabinet Leiden – Amsterdam) als een graveerwijze eigen aan de 17de eeuw

Beide hielmerken PM en M kunnen wellicht toegeschreven worden aan Josephus Muylle (1795-1867) – Renier; of aan Pieter Muylle (1788-1876) – Jacob; of Pieter Muylle (1818-1876) – Defoort, behorend tot de vroegste Muylle-generaties.

Muylle à Roulers op de steel is wellicht gebruikt door de latere generaties Jules Muylle (1856-1943) - Gryspeert en Frederic Muylle (1830-1880) -Veralleman.
Dit opschrift: Muylle à Roulers komt voor, zowel ingedrukt in de klei op de steel of als reliëf op de steel in parellijst. Deze laatste pijpen gelijken opvallend op die van Arie van der Kleyn, werkzaam in Gouda van 1865 tot 1889.(1)

Foto 9 – Vergroting van steelfragment vervaardigd te Roeselare door pijpenmaker Muylle, vondst in de Meelstraat.

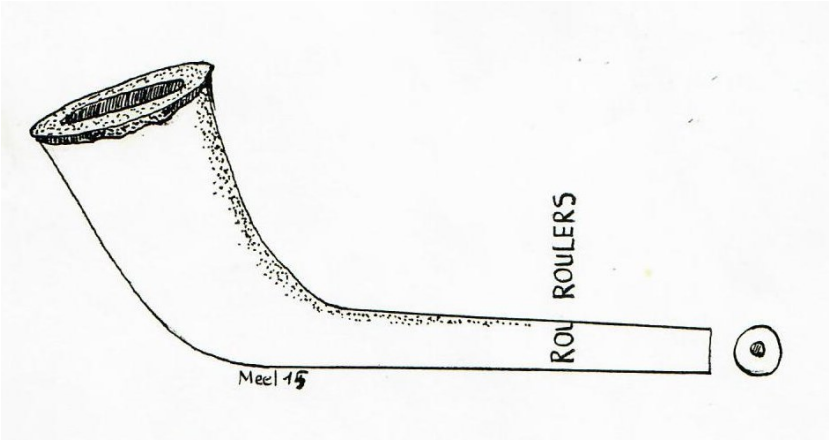

Tekening 5 – hoornpijp Muylle à Roulers, vondst tuin Meelstraat.

Foto 10 – Muylle -pijpen: korfje - hoon – eikelnap, bodemvondst in de tuin van de familie Flipts, in het voorjaar van 1979, in de Meelstraat te Roeselare.

Foto 11 – Muylle-pijpen met lob boven en onder in overvloei van kop naar steel, vondst tuin Meelstraat.

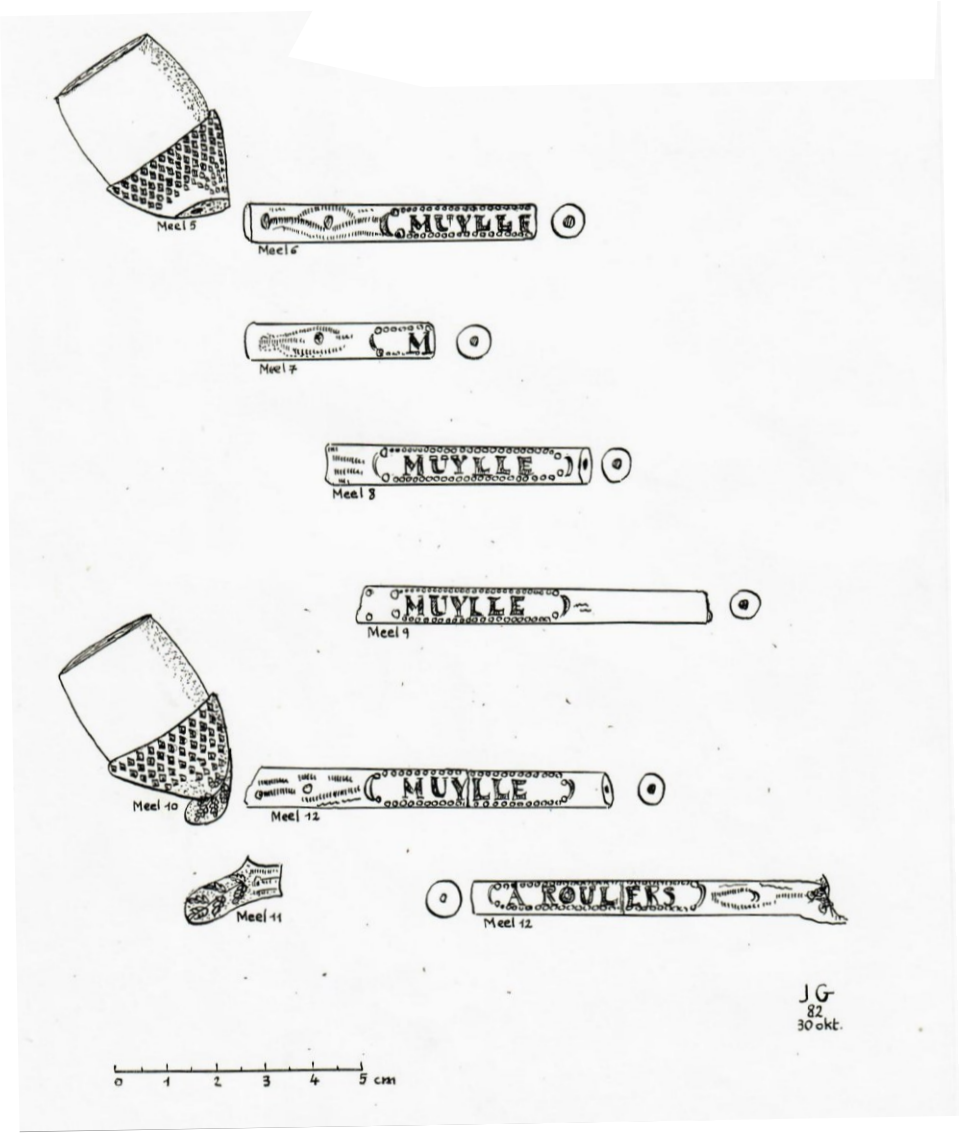

Tekening 6 – eikelnap-pijpen Muylle à Roulers in parellijst, gevonden door de familie Flipts, in de Meelstraat te Roeselare, voorjaar 1979

Foto 12 – steelfragmenten in reliëf Muylle à Roulers in parellijst, vondst tuin Meelstaat.

In de 19de eeuw was de Meelstraat nog onbebouwd gebied. Veel afval werd toen buiten de stadskern gedumpt.

Foto 13 – Boraine-pijpen, wit, vondst uit de tuin Meelstraat, Roeselare

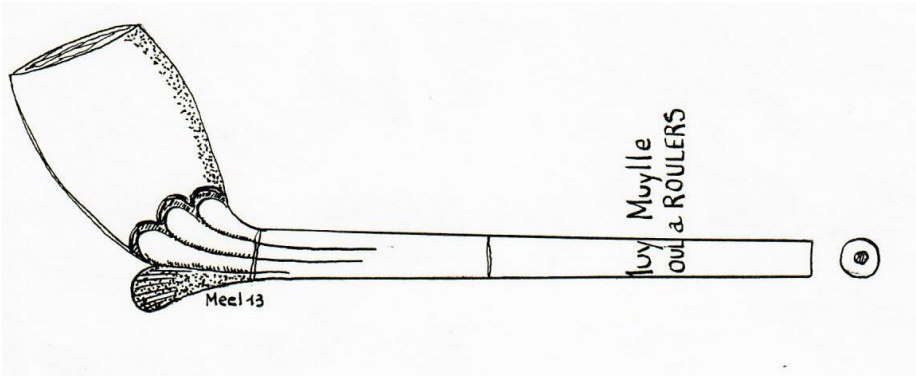

Tekening 7 – Boraine-pijp met lobben: Muylle à Roulers

Foto 14 – Muylle rijlaars-pijp, hiel van de laars vormt hiel van de pijp. Wit gebakken met bruin gelakte bovenlaag; H:4,2cm; Ø rand: 2cm; steeldikte 0.5-0.6cm; 19de eeuw.

Vondplaatsen foto 13 en 14: te Roeselare kanaal Roeselare-Leie, Schaaphofbrug 1981 en funderingen huis Muylle ovenresten (hoek Botermarkt en Polenplein, 1996

Foto 15 – snoekebek-pijpen, wit, Meelstraat Roeselare.

Foto 16 – sparappel-pijpen, wit, Meelstraat Roeselare.

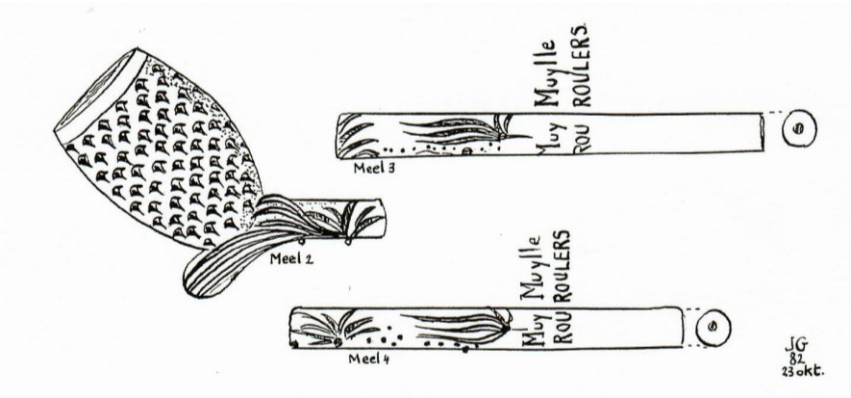

Tekening 8 – fragmenten sparappel-pijpen met intaglio-stempel: Muylle à Roulers, gevonden door de familie Flipts, voorjaar 1979 in de Meelstraat te Roeselare

Foto 17 – Links: hoekhuis van de familie Muylle op de Zwijnsmarkt (nu Botermarkt). Bemerk de schoorsteen tussen het hoekhuis en het wit huis: vermoedelijk de schoorsteen van de pottenbakkers- en pijpenbakkersoven Muylle.

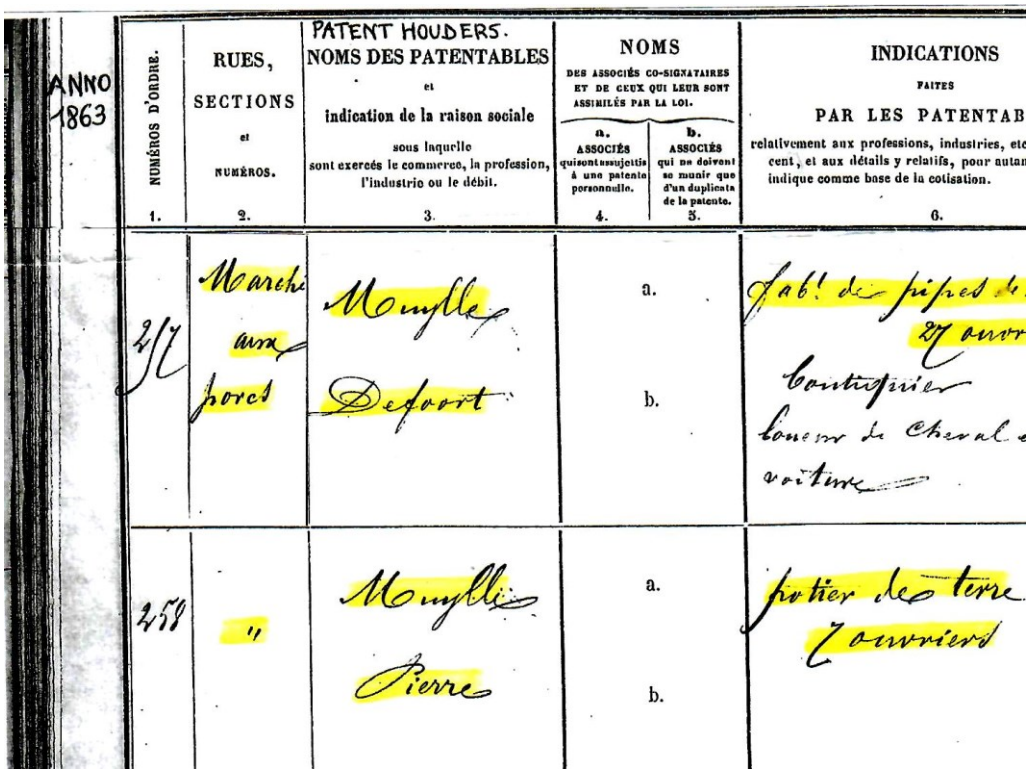

ANNO 1863	NUMÉROS D'ORDRE. 1.	RUES, SECTIONS et NUMÉROS. 2.	PATENT HOUDERS. NOMS DES PATENTABLES et indication de la raison sociale sous laquelle sont exercés le commerce, la profession, l'industrie ou le débit. 3.	NOMS DES ASSOCIÉS CO-SIGNATAIRES ET DE CEUX QUI LEUR SONT ASSIMILÉS PAR LA LOI. a. ASSOCIÉS qui sont assujettis à une patente personnelle. 4.	b. ASSOCIÉS qui ne doivent se munir que d'un duplicata de la patente. 5.	INDICATIONS FAITES PAR LES PATENTAB relativement aux professions, industries, etc cent, et aux détails y relatifs, pour autan indique comme base de la cotisation. 6.
	2/7	Marché aux porcs	Muylle Defoort	a. b.		fab.t de pipes de 27 ouvr boutiquier Louer de Cheval voiture
	258	"	Muylle Pierre	a. b.		potier de terre 7 ouvriers

Foto 18 – Patenthouders:
Muylle – Defoort pottenbakker en pijpenmakers met 27 arbeiders en
Muylle Pierre pottenbakker en pijpenmaker met 7 arbeiders

Foto 19 – fragmenten van ovenattributten

In de tuin van de familie Flipts in de Meelstraat te Roeselare, zijn in 1979 een reeks fragmenten van ovenattributen aangetroffen (Foto 19). Het betreft kortere, langere en omgebogen gebakken kleirepen vervaardigd met witte pijpaarde. Die werden gebruikt om de te bakken pijpen in de oven te ondersteunen. Mogelijk is veel van dit gevonden steunmateriaal afkomstig van het centrum van Roeselare (Zwijnsmarkt, later Botermarkt aanpalend aan de Houtmarkt, nu Polenplein).

Gelijkaardige pijpensteuntjes (89 stuks) werden gevonden in het voorjaar van 1996 bij verbouwingswerken op het Polenplein, aan de achterkant waar het atelier van Jules Muylle gelegen was. Hier kwamen, naast funderingsresten, een waterput en steelstempels met “Muylle à Roulers” te voorschijn (Uitzonderlijk eentje op de pijpenkop). Jules Muylle-Gryspeerdt, potten- en pijpenmaker met patent, woonde aan het Polenplein, aanpalend aan de Botermarkt. Hij vervaardigde benevens pijpen en pannen ook draineerbuizen. (2)

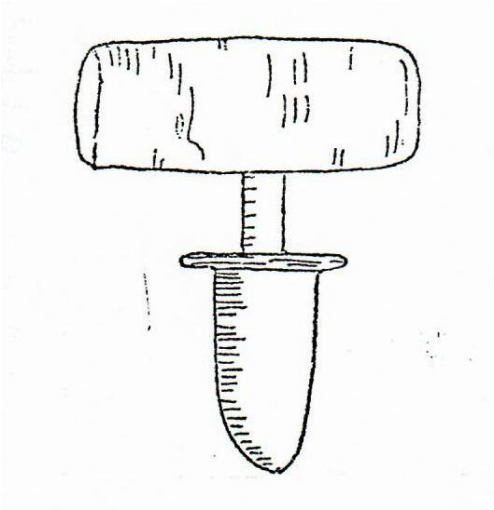

Tekening 9 – stopper of stuiker of pijpeboorder of ketelstopper

Foto 20 – stopper of stuiker

Naast de pijpensteuntjes als bewijs van aanwezigheid van de pijpen-ambachtelijke bezigheden, vonden we op 23.06.1984 in de Meensesteenweg op een vuilnisbelt te Roeselare een fragment van een stopper of stuiker (Foto 20).

Gebruik van dit voorwerp

De pijpenmaker bekomt de zuivere kopholte door de stopper of stuiker op en neer te bewegen in de kopopening. De stuiker wordt in olie gedempt en tot op een bepaalde hoogte in de holte geduwd, terwijl de kaster (pijpenmaker) erop let dat de wanden een egale dikte krijgen en het hieltje (indien aanwezig) onbeschadigd blijft. (3)

Conclusies

Het merendeel van de pottenbakkers en pijpenmakers woonden centraal in de stad. Haast niet in de buitenwijken.

In de telling van 1847 (deel 1 en 2) situeren we veel pottenbakkers en pijpenmakers in dezelfde straat: Noordstraat (buren van elkaar, het ene huis naast het andere), Ooststraat, Grote Markt en Kattenstraat (Viccariv en Librecht).

Uiteraard zijn er ook fragmenten van niet-Roeselaarse pijpen aangetroffen: De Bevere (Kortrijk); Goedewagen (Gouda); Scouflaire (Onnaing en Nimy) en Gisclon à Lille.

---

(1) Duco D. 1987: *De Nederlandse Kleipijp, Handboek voor dateren en determineren*, p. 66-67.

(2) Dochy B.H. 1949: *Geschiedenis van de stad Roeselare vanaf de oudste tijden tot heden*, p. 304.

(3) Diderot et d'Alembert 1781, deel 3, p. 246.